

Голові спеціалізованої
вченої ради Д 17.127.01
уКласичномуприватному університеті

ВІДГУК

офіційного опонента докторки економічних наук, професорки
СТРОЙКО Тетяни Володимирівни
на дисертаційну роботу Сероклин Людмили Вячеславівни на тему «Державне
регулювання концесії в національній економіці», подану до захисту на
здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

Актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами, темами

Глобалізаційні процеси та виклики, спричинили зміни соціально-економічного середовища не лише конкретних держав, але й світового співтовариства у контексті важливості забезпечення сталого розвитку на найближчу перспективу. Такі процеси передбачають докорінну зміну взаємодії державного та приватного секторів, вироблення дієвих важелів формування партнерських відносин між ними, важливість створення чимодернізацію відповідної соціально-економічної інфраструктури в країнах, які розвиваються, що вимагає значних ресурсів для реалізації.

Зважаючи на обмеженість бюджетного фінансування для реалізації більшості проєктів нової глобальної стратегії сталого розвитку посиленої уваги заслуговує активне поширення різних форм реалізації державно-приватного партнерства для створення належних умов залучення ресурсів приватного сектору у розбудову інфраструктури. У цьому сенсі особливий науковий інтерес для України, яка має значну чисельність об'єктів державної комунальної власності, викликає застосування концесії та внаслідок її суперчливого характеру при практичному втіленні вимагають удосконалення засади її державного регулювання. Тому здобувачкою обрана надзвичайно актуальна проблема дослідження, відображена у назві роботи, що орієнтована на пошук сучасних інструментів вирішення назрілих питань ефективного управління наявними державними активами для забезпечення подальшого розвитку.

Конкретизація та заглиблення здобувачкою теоретико-методичних та організаційно-правових засад практичної реалізації концесійних відносин як однієї з форм державно-приватного партнерства (ДПП) визначили більш вузький напрям дослідження, який зосереджує увагу на формуванні сукупності дієвих інструментів державного регулювання концесійної діяльності в економіці України.

Виходячи з цього, представлена до захисту дисертаційна робота є актуальним та своєчасним дослідженням, що має суттєве науково-практичне значення для економічної науки.

Науковий пошук здобувачки за тематикою дослідження виконувався в межах тематичного плану науково-дослідної роботи Міжнародного науково-технічного Університету імені академіка Юрія Бугая за темою «Підвищення ефективності структури економічних систем на різних рівнях функціонування» (ДР № 0118U001589), де автором розвинуті науково-практичні засади удосконалення відповідних важелів, методів і механізмів регулювання концесійних відносин в сучасних економічних умовах розвитку України; за темою «Тренди модернізації систем управління економікою» (ДР № 0118U001636), в якій висвітлені сучасні тенденції галузевої специфіки реалізації концесій в національній системі господарювання.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у роботі, їх достовірність

Структура дисертаційної роботи характеризується логічністю побудови, послідовністю викладення, підпорядкована загальній меті дослідження, для досягнення якої здобувачка послідовно визначає основні засади державного регулювання концесії в сучасних умовах економічної динаміки, аналізує законодавче підґрунтя її здійснення; висуває обґрунтовані з наукової та практичної точки зору пропозиції щодо удосконалення державного регулювання цього специфічного виду діяльності, а також обумовлена такими завданнями, як: узагальнення напрацювань іноземних учених та представників вітчизняної науки; здійснення аналізу концесійного законодавства України з метою виявлення стану нормативно-правового забезпечення практики реалізації концесії; поглиблення теоретичних засад, змістовного наповнення проблематики концесійної діяльності, її характеристик та змісту базових понять у цій сфері; узагальнення міжнародного досвіду державного регулювання концесійної діяльності з метою адаптації кращих світових практик до реалій національної економіки; розкриття можливостей упровадження практичного механізму здійснення концесії з урахування її галузевої специфіки в Україні; розробка рекомендацій щодо виявлення ризикових аспектів та протидії ризикам концесій з позицій національної безпеки, розробка загального методичного супроводу ухвалення державницьких рішень з упровадження концесії, удосконалення державного регулювання цього процесу у напрямі підвищення ефективності використання об'єктів державної та комунальної власності.

Об'єкт та предмет дослідження чітко визначені та узгоджуються з метою, завданнями та висновками, що у сукупності дало змогу авторці довести наукову новизну винесених на захист обґрунтувань та одержати суттєві науково-практичні результати.

Сформульовані у дисертаційній роботі наукові положення, висновки та рекомендації ґрунтуються на фундаментальних положеннях економічної теорії, теорії управління, наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері дослідження концептуальних засад державного управління та регулювання окремих галузей і сфер економічної діяльності, основних напрямів формування взаємодії між приватним та державним секторами економіки, проблематики модернізації інфраструктури України. Все це дає підстави зробити висновок про наукову обґрунтованість результатів дослідження авторки.

Методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, що дало змогу реалізувати концептуальну єдність дослідження, досягти його мету та вирішити поставлені завдання. У роботі використано методи: наукової абстракції, структурний та діалектичний – при дослідженні змістовних характеристик та понятійно-категоріального апарату дослідження та обґрунтуванні пропозицій практичного спрямування щодо підходів до регулюючих змін у посиленні розвитку концесії в національній економіці; аналізу та синтезу, структурно-логічний – при узагальненні наукових підходів застосування інструментів державного регулювання концесії; логічного узагальнення, економіко-математичний – при формуванні підходів до методичного апарату оцінювання доцільності концесії; графічний та графоаналітичний методи – для обробки і візуалізації статистичних даних у таблицях і рисунках.

Зміст дисертації та логіка побудови її структури дає підстави для висновку щодо узгодженості основних положень дослідження з його темою і достовірністю отриманих результатів.

У першому розділі роботи – «Теоретичні засади регулювання концесійних процесів» – узагальнено наукові підходи до розкриття економічної сутності концесії та доведено, що концесія не є новим видом господарської діяльності, виділені її ознаки, характерні особливості та параметри; висвітлено сутність та необхідність поглиблення досліджень концесії, важливість формування науково-практичних засад реалізації механізму концесії в системі державного регулювання національної економіки; обґрунтовано сутність та необхідність середовища регулювання процесів концесії в національній економіці. З'ясовано, що за умов концесії відбувається передача приватному сектору частини економічних, організаційних і управлінських функцій від державного, зі збереженням адміністративних та контрольних повноважень.

Доведено доцільність розгляду концесії з позицій її інвестиційного характеру, що сприяє удосконаленню заходів регулювання концесійної діяльності у напрямі формування інвестиційної привабливості відповідних об'єктів концесії, а відтак і мотивації концесіонера в отриманні таких об'єктів у концесію для досягнення цілей розвитку національної економіки.

У другому розділі – «Аналіз забезпечення регулювання розвитку концесії» – визначено галузеву специфіку реалізації договорів концесії в

Україні. Визначено, що для сучасного трансформаційного періоду в Україні важливим є забезпечення ефективності використання наявних в країні об'єктів державної та комунальної власності задля розвитку країни розкриті переваги та можливі ризикові аспекти застосування цієї форми взаємин, враховуючи світовий досвід регулювання концесійної діяльності та правові аспекти її регулювання в національній економіці. На основі проведеного аналізу виявлено, що потенційно прибуткові активи державної та комунальної власності часто розцінюються тягарем, що звужує можливості їх використання для розвитку національної економіки, оскільки вимагає значного обсягу додаткових витрат на відновлення, спрямування інвестицій у зміну технологій. За такого варіанту обґрунтовано, що активне впровадження концесії сприятиме збільшенню ринкової вартості таких об'єктів та ефективності використання.

У дослідженні встановлено необхідність формування системи управління об'єктами державної власності, що сприятиме підвищенню ефективності використання наявних потенційно прибуткових об'єктів з користю для економіки та суспільства.

Доведено, що вибір об'єкту концесії залежить від можливості отримання виключних прав на надання відповідних послуг, які здебільшого реалізуються в монопольних умовах і це посилює важливість удосконалення інструментарію регулювання концесії щодо відповідних об'єктів на основі оцінювання їх інвестиційної привабливості та національної значущості при використанні в економічному процесі.

За результатами узагальнення світового досвіду реалізації концесії та існуючого забезпечення концесійної діяльності з позицій зміни законодавчого поля її регулювання, визначені напрями спрямування регулюючого впливу для України для активізації концесії у вирішенні головних стратегічних завдань розвитку країни на перспективу.

У третьому – «Напрями регулюючих змін для розвитку концесійної діяльності в національній економіці» розроблено низку практичних та методичних рекомендацій щодо удосконалення регулювання впровадження концесії з позицій національних інтересів, конкретизовано пропозиції до формування моделі оцінювання доцільності концесії з позицій державного партнера, аргументовано запровадження економічних стимулів регулювання концесійних відносин в національному господарстві. Сукупність практичних пропозицій орієнтована на визначення перспективних напрямів розвитку концесійної діяльності в Україні.

У дослідженні виділено дві групи проблем, які пов'язані із стримуванням розвитку концесійної діяльності, які потребують регулюючого впливу: проблеми економічного характеру (обмеженість бюджету відповідного рівня, складність доступу до кредитних ресурсів, високі процентні ставки за кредитними ресурсами), проблеми організаційно-правового характеру (відсутність послідовної державної політики та низький рівень інституційної спроможності державних (місцевих) органів та приватного сектору щодо концесії, існування прогалін та недосконалостей

нормативно-правового регулювання концесійної діяльності, відсутність ефективних методів державної підтримки концесійних відносин, непрозорість тарифного регулювання, застарілість об'єктів інфраструктури та значний рівень фізичного й морального старіння основних активів державної / комунальної власності). Саме ці проблемні аспекти дали змогу обґрунтувати напрями активізації концесії з позицій доцільності її здійснення для розвитку національної економіки та запропонувати удосконалення державного регулювання проводити з точки зору національних інтересів та поведінкових аспектів діяльності кожного учасника.

У дисертаційній роботі авторкою презентуються схеми, таблиці та рисунки, які засвідчують належний рівень здійснення аналізу, систематизацію отриманих показників та наявність комплексного бачення при дослідженні обраних аспектів окресленої проблематики, так і про використання належних інструментів розв'язання поставлених у роботі завдань.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Достовірність положень, висновків і рекомендацій, представлених у дисертації, не викликає сумнівів з огляду на фаховий рівень підготовки здобувачки як фахівця достатньо високої кваліфікації, що підтверджується використанням у роботі наукової методології та сучасних підходів наукового дослідження. Достовірність наукових положень, висновків і науково-практичних рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується також їх впровадженням у практичну діяльність установ та організацій.

Науково цінними та практично орієнтованими здобутками дисертації Сероклин Л.В. є низка концептуальних пропозицій, теоретичних та методичних напрацювань, які поглиблюють змістовно-функціональне поле удосконалення державного регулювання концесії в національній економіці.

Заслуговує на увагу застосування діяльнісного підходу у сфері реалізації партнерських відносин між представниками державного (публічного) та приватного секторів національного господарства (с. 32-33, с. 41) дало змогу сформулювати авторську інтерпретацію сутності концесій (с. 37-38), яка сприяє відмежуванню її з-поміж інших варіантів взаємодії приватного бізнесу з державою та орієнтована на досягнення результативності державного регулювання шляхом узгодження суспільних та індивідуальних інтересів, зі збереженням власності на відповідні об'єкти, передані у концесію державою з передачею ризиків підприємницької діяльності приватному партнеру (с. 25-27).

Вагоме значення містить сутнісне наповнення розуміння економічної природи концесійної діяльності через виділення її основних функцій на с. 46-48 (організаційно-розпорядчої (с. 46-47), інтеграційної (с. 47-48), захисної (с. 47) та відтворювальної (с. 46), що дає змогу поглибити узгодженість інтересів державного та приватного секторів при реалізації виключних прав на використання об'єктів державної та комунальної

власності та удосконалює засади державного регулювання цим видом економічної діяльності.

Науково корисним доцільно визначити запропонований науково-практичний підхід до удосконалення інструментів стимулювання концесійної діяльності для розвитку національного господарства (с. 139-142), який вміщує одночасний розгляд доцільності передачі об'єкту у концесію приватним партнером (рівень інвестиційної привабливості – с. 166, с. 179, с. 181, с. 185, с. 188), державним партнером (рівень загальноекономічних цілей – с. 166, с. 179) та загальної доцільності концесії відповідного об'єкту (рівень національних інтересів – с. 188-192).

Особливий інтерес для удосконалення державного регулювання мають розробки авторки щодо науково-методичного підходу до обґрунтування рішень регуляторної дії з підтримки чи обмеження концесії, який враховує три ключові аспекти: інвестиційну привабливість об'єкту; синергію та супровідні до неї ефекти від організації взаємодії учасників концесії; ефекти стримання, які у сукупності формують запобіжники та унеможливають зловживання будь-яким з учасників протягом терміну дії концесії з позицій врахування поведінкових аспектів учасників у здійсненні концесійної діяльності та розгляду національних інтересів (с. 185-193).

Наукове схвалення заслуговує розроблення в роботі науково-прикладних рекомендацій до удосконалення державного регулювання концесії. Виходячи з цього авторкою виокремлені проблеми економічного та організаційно-правового характеру у стримуванні розвитку концесійної діяльності, які потребують регулюючого впливу (с. 157-158). Обґрунтовано, що такий підхід визначатиме загальний напрям регулюючого впливу в налагодженні партнерських відносин між державою та приватним бізнесом, сприятиме підвищенню результативності державного регулювання концесії та формування належних умов забезпечення ефективності використання об'єктів державної та комунальної власності за умов співпраці між державним та приватним партнерами в інтересах розвитку країни (с. 157-166).

Отримали подальшого розвитку у роботі також питання науково-прикладного обґрунтування, що стало основою пропозицій авторки для поширення методів та інструментів державного регулювання концесійної діяльності, орієнтованих на забезпечення узгодженої взаємодії між партнерами щодо управлінського впливу на об'єкти концесії, залежно від стимулюючого чи обмежуючого напряму регулятивних дій (с. 191-193).

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях

Основні положення, висновки й результати дослідження висвітлені у 11 наукових публікаціях, серед яких: 1 наукова публікація у науковому іноземному виданні, 5 статей у наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз даних обсягом 3,36 друк.арк.,

5 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій становить 4,32 друк.арк. Представлення основних положень дисертації в опублікованих працях відповідає вимогам, які висуваються до такого виду наукових робіт в Україні. Найважливіші положення та результати наукового дослідження оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях: серед яких: «Corporate Governance: Strategies, Processes, Technology» (Kaunas, October 20th, 2017), «From the Baltics to the Black Sea: the Formation of Modern Economic Area» (Riga, August 24th, 2018), «The Modern Economic Research: Theory, Methodology, Practice» (Kielce, September 27th, 2019), «Economy and Human-Centrism: the Modern Foundation for Human Development» (Leipzig, April 24th, 2020), «Development of socio-economic systems in a global network environment» (Le Mans, May 21-22, 2021).

В опублікованих працях, які забезпечені ґрунтовним аналізом значного обсягу джерел і достатнім масивом даних, розвинуті основні положення дисертації, що становлять наукову новизну роботи. Представлені у роботі наукові положення та обґрунтовані висновки є результатом особисто виконаного наукового дослідження.

Оцінка оформлення дисертації та змісту автореферату

Детальне ознайомлення із дисертацією та авторефератом дозволяє зробити висновок щодо ідентичності автореферату та основних положень дисертації. Зміст автореферату, його структура належним чином відображають зміст і структуру дисертації. В авторефераті повною мірою розкрито мету і завдання дослідження, висвітлено наукову новизну, зазначено апробацію основних наукових результатів та їх практичну цінність. Виклад отриманих результатів як у дисертації, так і в авторефераті є логічним, що забезпечує повне розкриття змісту тексту та доступність його сприйняття.

Дисертаційна робота відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Оформлення дисертації і автореферату відповідає встановленим вимогам МОН України.

Практична значимість дисертаційної роботи і впровадження результатів дослідження

Основні концептуальні положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження, доведені до конкретних пропозицій, мають практичне спрямування та можуть бути застосовані у процесі реформування державного регулювання концесійної діяльності в Україні та ухваленні управлінських рішень, у взаєминах з діючими концесіонерами, координація зусиль усіх сторін для забезпечення ефективного вирішення спільно значущих проблем економічного розвитку.

Безпосередньо результати дослідження використані у роботі: ПрАТ «Пологівський олійноекстрактний завод» (довідка № 878/1/04 від 21.05.2021 р.) у частині удосконалення науково-практичних підходів до

оцінювання інвестиційної привабливості потенційних об'єктів концесії на предмет врахування національних інтересів та збалансування ризиків основних партнерів в ході укладення концесійного договору, апробовані позиції виявлення потенційних можливостей запобігання проявам ризиків та внутрішніх зловживань; КС «Освіта» Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 22/11/19/5 від 22.11.2019 р.) при підготовці методичних обґрунтувань складу можливих учасників практичного провадження концесійного договору, формування пропозицій стосовно ідентифікації ризиків концесії, вибору оптимальних заходів запобігання їх прояву за умов участі кредитора та його відповідальності.

Теоретичні положення та практичні результати дисертації впроваджені у науковій діяльності Міжнародного науково-технічного Університету імені академіка Юрія Бугая (довідка № 02/00245-а від 20.05.2020 р.) у частині розвитку науково-практичних засад удосконалення відповідних важелів, методів і механізмів державного регулювання розвитку концесій, виявлення та нейтралізацію деструктивних аспектів появи та розподілу ризиків партнерів концесійного договору в частині економічного обґрунтування переваг застосування концесії як однієї з форм державно-приватного партнерства для розвитку національної економіки.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Дисертаційна робота Л.В. Сероклин в цілому оцінюється позитивно; має достатньо високий рівень обґрунтованості теоретичних та методичних положень, висновків, рекомендацій і пропозицій. Проте, варто вказати й на окремі дискусійні положення, серед яких варто виокремити такі:

1. У підрозділі 2.2. (с. 104-123) дисертаційного дослідження докладно проаналізовано міжнародний досвід запровадження та регулювання концесій. Разом з тим, варто було сконцентрувати більше уваги на можливостях застосування концесій при наданні суспільно значущих послуг та систематизувати відповідні інструменти регулювання з цього приводу. Тим більше, що започаткування такого варіанту у розробці авторки міститься у таблиці 2.10 на с. 120.

2. На с. 60-67 дисертації та відповідно і в авторефераті на с. 8-9 дисертанткою акцентується увага на необхідності врахування при оцінці та застосуванні відповідних інструментів середовища регулювання концесії, надано власне визначення даного поняття та охарактеризовано структурні компоненти цієї системної задачі в Україні, проте у подальшому, не подано концептуальне бачення практичної реалізації та втіленні у конкретних пропозиціях авторки.

3. У підрозділі 2.3. (с. 133-134) авторка визначає окремі «вузькі місця» нормативного врегулювання Законом України «Про концесії» від 03.10.2019 р., зокрема процедуру виділення земельних ділянок для проєктів концесії, яке для переможця конкурсу має бути здійснено автоматично, а також обрання концесіонера за результатами прямих переговорів з

концесієдавцем, наголошуючи на можливих зловживаннях з даного питання. Проте, автором це розкрито досить поверхнево, але мало б стати системоутворюючим елементом регулювання концесійних відносин при оцінці доцільності концесії з позицій національних інтересів. Так, конкретизація цих проблем мала б бути відображена у складі інших проблем, виділених на рис. 3.11 (с. 157) та розкритті можливих варіантів запобігання зловживань у такому разі.

4. На с. 169 дисертації здобувачка визначає важливість здійснення постійного моніторингу та ідентифікації поточного стану забезпечення надання відповідних послуг щодо об'єкту концесії, і на с. 72 зазначає на відбір спеціалістів та експертів для проведення оцінки. Проте, потребує додаткових пояснень процедура узгодженості проведення моніторингу та оцінки цими відібраними експертами.

5. Недостатньо обґрунтовано подається пропозиція авторки щодо створення документів загального напряму регулюючого впливу при налагодженні партнерських відносин між державою та приватним бізнесом, якими, за поглядом дисертантки може слугувати концепція розвитку концесійної діяльності на відповідний період, стратегія запровадження концесій тощо (с. 160). Варто було б конкретизувати цю пропозицію.

Висловлені зауваження та пропозиції носять рекомендаційний характер і не знижують в цілому загальної позитивної оцінки наукового дослідження авторки, яке в межах окреслених мети та завдань є цілісним, ґрунтовним, завершеним дослідженням актуальної з теоретичного та практичного погляду проблеми державного регулювання розвитку концесії в національній економіці.

Загальний висновок про відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота Сероклин Людмила Вячеславівна на тему «Державне регулювання концесії в національній економіці» є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованості, науковою та практичною цінністю одержаних результатів відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до кандидатських дисертацій, пунктів 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (із змінами і доповненнями), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та менеджменту
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського
Міністерства освіти і науки України

Т. В. Стройко